
Právní aspekty open access

Aby publikace splňovala všechny charakteristiky open access, musí být přístup k ní mj. svobodný, tedy musí být odstraněny právní bariéry bránící sdílení publikace. Nástrojem k zajištění svobodného přístupu k publikaci jsou tzv. veřejné licence, které umožňují, aby mohl každý dílo užít za předem jasně stanovených podmínek daných licencí připojené k dílu (není tak potřeba uzavírat s autorem individuální licenční smlouvy).

Libre open access versus gratis open access

Je-li publikace otevřeně přístupná pod některou z veřejných licencí, mluvíme o tzv. **libre open access režimu**, kdy lze publikaci (při dodržení podmínek konkrétní licence) sdílet; přístup k publikaci je svobodný. Z pohledu práva je však nutné odlišovat situaci, kdy je publikace na webu sice zdarma přístupná tak, že ji kdokoliv může číst, ale současně není opatřena žádnou veřejnou licencí. Tento režim je nazýván **gratis open access režim** nebo také režim „pouze pro čtení“. Jeho podstatou je odstranění finanční bariéry, přičemž právní bariéry trvají – dílo nelze (bez výslovného souhlasu toho, kdo vykonává autorská práva) sdílet či jinak užívat nad rámec osobní potřeby. Nejsou tak splněny podmínky open access ve smyslu Berlínské deklarace, kterou UK v roce 2013 podepsala, a proto nepovažujeme publikace zpřístupněné v režimu gratis open access za open access v pravém slova smyslu.

Kdo rozhoduje o tom, jakou licenci bude dílo mít?

Autorem autorského díla je vždy pouze fyzická osoba, která ho vytvořila svou tvůrčí činností. Náleží mu jednak autorská práva osobnostní (práva vážící se k osobě autora, typicky je to právo na uvedení autorství), jednak autorská práva majetková (právo dílo užít a udělit k jeho užití licenci další osobě).

Má-li dílo více **spoluautorů**, musí k nakládání s dílem (tedy např. k zaslání díla k vydání vydavateli, k opatření díla licencí) udělit souhlas všichni z nich. Platí zde princip jednomyslnosti, nikoliv majority.

V případě zaměstnaneckého díla (dílo, které zaměstnanec vytvořil v rámci plnění svých pracovních povinností) však přímo ze zákona vykonává autorská práva majetková **zaměstnavatel**. Zaměstnavatel je tedy tím, kdo je oprávněn rozhodovat o tom, jakou licenci bude zaměstnanecké dílo opatřeno nebo uzavírat licenční smlouvy s vydavateli. Autorovi zůstává pouze tzv. „holé autorství“. Konkrétní podmínky režimu zaměstnaneckých děl na UK stanovuje opatření rektora č. 17/2018. Toto opatření rektora mj. opravňuje zaměstnance, aby zaměstnavatele zastupoval při poskytování bezúplatných licencí k nekomerčnímu užití zaměstnaneckého díla v periodické či neperiodické publikaci.

Další osobou, která může být oprávněná k rozhodování o autorských právech majetkových, je **vydavatel**, a to, pokud mu byla k dílu poskytnuta výhradní licence, která zamezuje užívání díla i samotnému autorovi. V souvislosti s vydavateli, kteří požadují výhradní licenci (u zahraničních vydavatelů do této kategorie spadá i často uzavíraná Copyright Transfer Agreement¹), je často diskutovaná problematika zachování práv (rights retention). V zásadě jde o strategii, kterou lze docílit toho, aby autor neztrácel nad svým dílem kontrolu a mohl ho i nadále samostatně užívat v potřebném rozsahu (tedy např. ho přeložit nebo autoarchivovat bez časového embarga). Více o uplatňování této strategie se můžete dozvědět na stránkách Plan S, iniciativy konsorcia cOAlition S, které stojí za vznikem a propagací strategie zachování práv (rights retention strategy).

Vznikla vaše publikace v rámci projektu?

Pokud vaše publikace vznikla jako výstup projektu, zjistěte, co ukládají podmínky poskytovatele financí ve vztahu k open access, konkrétně:

- zda ukládají povinnost publikovat výstupy projektu pod konkrétní licenci (často to bývá licence CC BY nebo licence CC BY-SA)
- zda ukládají povinnost publikovat výstupy pod touto licencí okamžitě (tedy bez časového embarga, které uplatňuje mnoho časopisů)

Těmto povinnostem stanoveným poskytovatelem financí je nezbytné přizpůsobit i výběr časopisu – měli byste zvolit takový časopis, který umožňuje zpřístupnění článku za podmínek stanovených poskytovatelem financí. U zlaté cesty

open access to konkrétně znamená, že byste měli zvolit časopis, který vydává články přímo pod danou licenci. Článek licencovaný pod otevřenou licenci pak lze bez obav autoarchivovat v repozitáři (zaměstnancům a studentům UK doporučujeme pro autoarchivaci využít [Repozitář publikační činnosti UK](#)). U zelené cesty open access článek nemusí pod danou licenci vyjít přímo v časopisu, ale je důležité, aby vydavatel časopisu umožňoval autorovi autoarchivovat článek v repozitáři v souladu s podmínkami poskytovatele financí.

S ohledem na význam výběru vhodného časopisu z hlediska dodržení podmínek projektu je velmi důležité před zasláním článku konkrétnímu vydavateli věnovat náležitou pozornost podmínkám licenční smlouvy, případně obecným licenčním podmínkám na webu vydavatele. Pokud potřebujete s interpretací licenčních podmínek poradit, obraťte se na [právní podporu](#) Centra pro podporu open science.